

■ سرمایه‌گذاری خارجی در ایران نگاهی به پشت سر

دفتر بررسی‌های اقتصادی

مقدمه

دستیابی به هدف رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی در هر کشوری مستلزم تشکیل سرمایه برای تأمین منابع مالی مورد نیاز طرح‌های زیربنایی است. از لحاظ نظری جای هیچ شک و تردیدی وجود ندارد که سرمایه به عنوان موتور رشد و توسعه اقتصادی از ارکان بنیادین اقتصاد به شمار می‌رود. سرمایه آغازکننده و استمراردهنده رشد و در واقع باروت انفجار و شکوفایی اقتصادی است. به بیان ساده‌تر تولید و صنعت راه

نمی‌افتد مگر این‌که از پیش به وسیله سرمایه تجهیز شود. نیاز به سرمایه نه تنها در مرحله اجرای طرح بلکه در تمامی مراحل فرایند تولید قابل لمس است و بدون جایگزینی منابع و سرمایه مصرف شده امکان استمرار و تداوم رشد میسر نخواهد بود. تأکید بر سرمایه‌گذاری‌های فیزیکی به معنی نفی اثرگذاری و اهمیت بالای سرمایه‌گذاری‌های انسانی نیست و نویسنده ادبیات گسترده و نقش سازنده تفکرات جدید درخصوص محوریت سرمایه‌گذاری در نیروی انسانی را

اولیه برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور نشان می‌دهد که با حجم کنونی سرمایه‌گذاری، شتاب در سرعت رشد اقتصادی کشور به سرعت از نفس می‌افتد. در حالی که تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۳۶۹ قریب ۱۲ درصد رشد داشته است. در سال‌های بعد این نرخ چنان کاهش یافته که به اعداد کوچک یک رقمی نزدیک شده است (جدول ۱).

رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص طی دوره ۱۳۷۱ - ۱۳۷۵ از ۲۴ درصد تجاوز نمی‌کند که به طور متوسط در هر سال ۴/۸ درصد است. نسبت سرمایه‌گذاری داخلی به تولید ناخالص داخلی در کشورهای نه چندان غنی، نظیر پاکستان حدود ۲۰ درصد

بایید و تأکید قرار می‌دهد، اما در اینجا سرمایه‌گذاری‌های فیزیکی مورد نظر و البته پرداختن به سرمایه‌گذاری‌های سی به ویژه جلب و جذب نیروهای حصص خارجی و جلوگیری از خروج سرمایه‌گذاری‌های انسانی در کشور خود از موارد و مسائل مهمی است که باید تحقیقی گسترده در خصوص آن صورت پذیرد. کشور ما برای بازسازی و نوسازی صدمات ناشی از جنگ تحمیلی و همسویی و همپایی با روند شتابنده رشد اقتصادی در قاره آسیا به ویژه کشورهای جنوبی و شرقی، راهی جز افزایش چشمگیر در نرخ سرمایه‌گذاری‌های خود ندارد. تجربه اجرای برنامه اول و نیز عملکرد سال‌های

جدول ۱ - شاخص‌های مهم کلان اقتصادی طی دوره ۱۳۶۸ - ۱۳۷۵

(به قیمت ثابت ۱۳۶۱)

هتوان	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵
تولید ناخالص داخلی به قیمت عوامل (میلیارد ریال)	۱۰۷۹۹	۱۲۰۲۵	۱۳۲۶۴	۱۴۰۲۹	۱۴۷۲۲	۱۴۹۸۲	۱۵۲۵۲	۱۶۱۴۱
رشد تولید (%)	-	۱۱/۵	۹/۹	۵/۹	۴/۹	۱/۶	۲/۱	۶/۴
جمعیت (میلیون نفر)	۵۲/۳۸	۵۲/۷۶	۵۵/۸۳	۵۶/۶۸	۵۷/۵۳	۵۸/۴۱	۵۹/۳۸	۶۰/۰۵
درآمد سرانه (هزار ریال)	۲۰۷۳۰	۲۱۹۹۶	۲۳۷۵۸	۲۳۷۱۸۶	۲۵۶۲۵	۲۵۶۵۳	۲۶۰۶۹	۲۶۸۷۹
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (میلیارد ریال)	۱۲۱۶/۸	۱۳۷۸/۸	۱۹۴۲/۹	۲۰۷۷/۳	۲۱۳۳/۴	۲۲۰۶/۳	۲۲۸۷/۷	۲۴۵۸/۷
رشد تشکیل سرمایه	-	۱۳/۳	۲۰/۹	۲/۶	۲/۷	۲/۴	۲/۷	۷/۴
نسبت سرمایه گذاری به تولید ناخالص داخلی (%)	۱۱/۲	۱۱/۴	۱۴/۶	۱۴/۷	۱۴/۵	۱۴/۷	۱۴/۸	۱۵/۲
نرخ تورم کالاها و خدمات مصرفی (%)	۱۷/۴	۸/۹	۲۰/۷	۲۴/۳	۲۲/۸	۲۵/۲	۲۹/۲	۳۳/۲

مأخذ: مجموعه آماری، معاونت امور اقتصادی و هماهنگی، سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۶.

جدول ۲- سهم سرمایه‌گذاری در تولید ناخالص داخلی برخی کشورهای منتخب (درصد)

کشور	۱۹۹۲ میلادی	۱۹۹۳ میلادی	۱۹۹۴ میلادی
چین	۳۴/۴	۴۱/۲	۴۳/۶
هند	۲۳/۳	۲۱/۳	۲۴/۸
اندونزی	۲۸/۷	۲۸/۳	۲۷/۶
کره	۳۶/۶	۳۴/۳	۳۸/۴
پاکستان	۲۰/۲	۲۰/۷	۲۰/۱
فیلیپین	۲۱/۳	۲۴/۵	۲۵/۳
ترکیه	۲۳/۱	۲۷/۱	۱۹/۸

Source: Trends in Developing Countries, World Bank, 1995.

طریق سرمایه‌گذاری‌های خارجی به مرحله بهره‌برداری رسیده‌اند که به رغم کم‌شمار بودن آنها، وجود منابع مالی خارجی و همچنین دانش و فن‌آوری تولیدی برای پیشرفت و کارکرد مؤثر طرح‌ها ضروری می‌بود. به طور مثال می‌توان به طرح تولید انوار کاست و ویدیویی دناه اشاره نمود که با راه‌اندازی آن در سال ۱۳۷۳ بخشی از نیاز بازار داخلی تأمین و صرفه‌جویی ارزی قابل ملاحظه‌ای برای کشور در هر سال ایجاد شد. طرح تولید صفحات گچی با میزان سرمایه‌گذاری خارجی قریب ۱۳ میلیون دلار در سال ۱۳۷۴ و صادرات چند میلیون دلاری سالانه از دیگر طرح‌هایی است که ضرورت منابع مالی خارجی به عنوان مکمل منابع مالی داخلی در آن احساس

است و در کشورهای با بنیه اقتصادی قوی‌تر و رو به رشد ۳۰ الی ۴۰ درصد است (جدول ۲). در کشور ما این نسبت از ۱۵ درصد تجاوز نمی‌کند. این درصد برای حرکت به سوی صنعتی شدن و برخورداری از اقتصادی خودکفا و باثبات بسیار اندک و ناچیز است.

از آنجا که امکانات داخلی برای تشکیل سرمایه در غالب کشورها برای تحقق اهداف کلان اقتصادی تکافو نمی‌یابد، لذا استفاده از منابع مالی خارجی به عنوان مکمل منابع داخلی و ابزاری جهت هموار نمودن سرمایه‌گذاری‌های داخلی و گسترش و تقویت ظرفیت‌ها و نیروهای مولد امری اجتناب‌ناپذیر و ضروری است. طرح‌های متعددی در کشور طی چند سال اخیر از

است که ضمن متحمل شدن خسارات این وضع، از سودمندی‌های آن نیز بی‌بهره بمانیم. طبیعی است که باید به سرمایه‌گذاری‌های خارجی نقش و سهمی در توسعه داده شود، زیرا با ورود این سرمایه‌ها نه تنها شکاف‌ها و خلأهای حاکم بر اقتصاد کشور پسر می‌شود، بلکه فرصت‌هایی برای انتقال مدیریت و تکنولوژی تولیدی و دستیابی به بازارهای جهانی و دوماً مزیت دیگر امکان‌پذیر و مهیا می‌گردد.

کشور ما اکنون در مقطعی از حیات اقتصادی - سیاسی خود قرار دارد که باید پیرامون پایدها و ناپایدهای سرمایه‌گذاری خارجی راه خود را برگزیند. هم‌اکنون رفتار اجتماعی در ایران در حال تغییر است. از سوی دیگر گرایش‌های فراوانی از سوی دولت در طرح ساماندهی اقتصادی - چه در بحث دغدغه‌های اقتصادی و چه در بحث سیاست‌های اقتصادی - برای جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی صورت گرفته است که این امر به لحاظ کاهش و افت شدید قیمت‌های نفت در بازارهای جهانی در دوره‌های اخیر اهمیت فزاینده‌تری می‌یابد.

مطمئناً به کارگیری مناسب و سنجیده سرمایه‌های خارجی به گونه‌ای که در خدمت فرایند رشد و اعتلای اقتصادی ایران باشد، لازم و ضروری خواهد بود. به دیگر سخن می‌توان اذعان نمود که سرمایه‌گذاری

می‌شود. پیش‌بینی می‌شود برای ابقای نرخ رشد فعلی کشورهای آسیای شرقی، به ۱/۴ تریلیارد دلار سرمایه‌گذاری طی دهه آینده نیاز باشد که تنها برای کشور چین به ۷۰۰ میلیارد دلار نیاز است. در امریکای لاتین نیز این رقم در حدود ۶۰۰ میلی ۷۰۰ میلیارد دلار می‌باشد.^۱

استفاده از منابع مالی خارجی از طریق استقراض، در پی آشکار شدن و بروز بحران بدهی‌ها در جهان در سال ۱۹۸۲ میلادی و تبعات منفی سیاسی - اقتصادی فزاینده آن، تبیین‌کننده این پیام بود که استفاده بدون قید و شرط و پیاپی از وام‌ها و اعتبارات خارجی محکوم به شکست است. در حال حاضر این روش تأمین مالی، در اکثر کشورهای جهان منسوخ و به کنار گذاشته شده است.

تنها روش یا بهترین روش تأمین مالی طرح‌های ملی، استفاده مقتضی از منابع خارجی به شکل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشد. تجربیات بین‌المللی موجود نشان می‌دهد که صرف‌نظر از جنبه‌های فرهنگی یا اقتصادی، مسئله سرمایه‌گذاری‌های خارجی از جهت دمیدن روح رقابت به کالبد اقتصاد ملی به طرز چشمگیری مؤثر است و می‌تواند بهره‌وری را در کل اقتصاد ملی افزایش دهد.

تعلل در پاسخ به این پرسش که سرانجام ما به سرمایه‌گذاری خارجی نیازمندیم یا نه، به تکرار تجربه‌ای می‌انجامد که در چندین سال اخیر با آن مواجه بوده‌ایم. بلا تکلیفی و سردرگمی در برخورد با مقوله سرمایه‌گذاری‌های خارجی موجب شده

1. Infrastructure Development in Asia and Pacific, Washington DC, World Bank.

خارجی و تسهیل و توسعه همکاری‌های اقتصادی بین‌المللی و ارتقای توان در مناسبات سیاسی.

خارجی می‌تواند نقش موجه و مؤثری را در توسعه اقتصادی کشور ایفا نماید و رهگشای صنعتی شدن کشور ما باشد.

۲- روند و تحولات سرمایه‌گذاری خارجی در جهان

بهرغم افزایش نسبی در میزان جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی در کشور در سال‌های اخیر برنامه دوم، جمهوری اسلامی ایران از حیث جذب منابع خارجی در اقتصاد- با وجود برخورداری از امکانات بالقوه- هنوز همگام با تحولات جهانی حرکت نکرده است و آن‌گونه که شایسته است نتوانسته است در امر جذب سرمایه‌های خارجی در مقایسه با کشورهای با اقتصاد مشابه، موفق شود. با نیمی به آمار جهانی درمی‌یابیم که سرمایه‌گذاری خارجی به عنوان یکی از مهم‌ترین روش‌های تأمین منابع مالی، انتقال تکنولوژی و مدیریت، از آغاز دهه ۱۹۸۰ میلادی شتاب فزاینده‌ای را پیدا کرد. این روند به خصوص در بخش صنعت از به‌کارگیری وام‌های خارجی به سمت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تغییر یافته است. در دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰ منابع مالی عمدتاً به صورت وام‌های تجاری به سوی کشورهای در حال توسعه جریان داشت. اما از زمان آغاز بحران بدهی‌ها کاهش چشمگیری در روند اعطای وام به کشورهای در حال توسعه پدیدار شد و در

۱- مزایای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

الف - ورود ارز به کشور؛ این مزیت به ویژه برای اقتصادهایی که مشکل ارزی یا بدهی خارجی دارند، بسیار پراهمیت می‌شود و حسداً قبل در کوتاه‌مدت موجب تخفیف بحران خواهد شد.

ب - مکمل منابع داخلی و ابزاری جهت هموارنمودن سرمایه‌گذاری داخلی و گسترش و تقویت آن.

ج - دمیدن روح رقابت به کالبد اقتصاد ملی و افزایش بهره‌وری صنایع.

د - انتقال مدیریت کارا و تکنولوژی تولیدی و دانش فنی و بالابردن سطوح مهارت‌ها.

ه - به‌کارگیری و استفاده کارآمد از منابع طبیعی و نیروی کار ارزان کشور.

و - توسعه، گسترش و شناسایی بازارهای صادراتی جهانی و ارتقای توان بازاریابی.

ز - افزایش صادرات غیرنفتی و تحصیل ارز در جهت کاهش وابستگی نفتی.

ح - آفرینش اشتغال و فرصت‌های جدید شغلی.

ط - ارتقای کیفیت محصولات و افزایش سطح تولید داخلی.

ی - افزایش بینش و تصویر واقعی و قابل درک از محیط داخلی کشور در اذهان

دلار سرمایه جذب شده در آسیا، ۶۵ درصد آن (۶۵ میلیارد دلار) را این کشورها جذب نموده‌اند. چین به‌عنوان بزرگ‌ترین پذیرنده سرمایه‌های خارجی از میان کشورهای در حال توسعه در سال ۱۹۹۵، ۳۷/۵ میلیارد دلار (حدود ۴۰ درصد از کل سرمایه‌های خارجی) را به خود اختصاص داد. در سال ۱۹۹۶ نیز میزان سرمایه‌گذاری خارجی در این کشور به ۴۰/۸ میلیارد دلار رسید و همین امر موجب شد که میزان صادرات چین در سال مذکور با ۲۵ درصد رشد به ۴۶/۱ میلیارد دلار برسد. حتی با وجود بحران مالی حاکم بر برخی کشورهای شرق و جنوب آسیا، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آسیا و پاسفیک با ۸ درصد رشد به ۸۷ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۷ رسید. حتی در پنج کشور بزرگ بحران زده یعنی اندونزی، جمهوری کره، مالزی، فیلیپین و تایلند جریان‌های FDI در مجموع در سطح مشابهی نسبت به سال ۱۹۹۶ باقی ماند.

با نگاهی به جدول ۳ می‌توان از حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی در برخی کشورهای منتخب آگاهی پیدا کرد. عوامل متعددی در جلب سرمایه‌های خارجی به کشورهای موفق یاد شده دخیل بوده است، از جمله آزادسازی اقتصادی، اتخاذ سیاست‌های اقتصادی برون‌گرا و مبتنی بر بازار، حمایت بخش خصوصی، ایجاد اصلاحات اقتصادی - اجتماعی، امکانات زیربنایی مناسب، ثبات سیاست‌های

نتیجه نوعی رقابت میان این کشورها برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به وجود آمد.

انباشت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی طی سال‌های ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۴ به دلیل رشد GDP جهانی و تشکیل سرمایه ناخالص جهانی، دو برابر شد. رشد اقتصاد جهانی و همت شرکت‌های فراملیتی در پاسخ به نیازهای فن‌آوری، رقابت بین‌المللی و آزادسازی، همگی موجب شدند تا سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به رقم بی‌سابقه‌ای در سال ۱۹۹۵ برسد (جدول ۳).

بعد از خاتمه دوران تعادل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)^۱ در سال ۱۹۹۳، جریان سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۱۹۹۴، ۹ درصد افزایش یافت و به رقم ۲۲۶ میلیارد دلار رسید و در سال ۱۹۹۵ نیز با ۴۰ درصد افزایش (۹۰ میلیارد دلار) به رقم ۳۱۵ میلیارد دلار رسید. لازم به توضیح است که این رقم بازگوکننده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بوده و وام‌های خارجی (دولتی و خصوصی) و سرمایه‌گذاری‌های «پورتفولیو» (بازارهای بورس و سهام) را شامل نمی‌شود. رشد FDI در سال ۱۹۹۵ به مراتب از رشد صادرات و خدمات غیرنهادی^۲ (۱۸ درصد)، رشد جهانی (۲/۴ درصد) و رشد تشکیل سرمایه ناخالص داخلی (۵/۳ درصد) بالاتر بود. جنوب، شرق و جنوب شرق آسیا بزرگ‌ترین منطقه میزبان برای سرمایه‌گذاران خارجی از آسیا بوده است که از ۱۰۰ میلیارد

1. Foreign Direct Investment.

2. Non Factor Goods and Services.

برنامه سوم

سال ۱۹۹۵ بر روی استراتژی شرکت‌های فراملیتی بزرگ در کشورهای توسعه یافته، پس‌پیش‌بینی می‌شود که برنامه‌های سرمایه‌گذاری خارجی شرکت‌های فراملیتی در پنج سال آینده افزایش قابل ملاحظه‌ای یافته و این روند به خاطر شرایط اقتصادی مناسب و رشد اقتصادی چشمگیر بسیاری از کشورهای در حال توسعه تقویت گردد. شرکت‌های فراملی واقع در اروپای شمالی،

اقتصادی، نیروی انسانی ارزان و تیمه ماهر، قانون‌مندی و امنیت لازم جهت حمایت از سرمایه و منافع سرمایه‌گذاران خارجی در زمره عواملی هستند که در توفیق این کشورها نقش بسزایی داشته است.

۳- روند سرمایه‌گذاری‌های خارجی در آینده
براساس مطالعات و بررسی‌های آنکتاب در

جدول ۳- سرمایه‌گذاری خارجی در برخی از کشورهای

(ارقام به میلیون دلار)

در حال توسعه طی سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۹۷

ردیف	نام کشور	۱۹۹۰	۱۹۹۱	۱۹۹۲	۱۹۹۳	۱۹۹۴	۱۹۹۵	۱۹۹۶	۱۹۹۷
۱	چین	۳,۲۸۷	۳,۳۶۶	۱۱,۱۵۶	۲۷,۵۱۵	۳۳,۷۸۷	۲۷,۵۰۰	۴۰,۸۰۰	۲۵,۳۰۰
۲	مالزی	۲,۳۳۳	۳,۹۹۸	۵,۱۸۳	۵,۰۰۶	۴,۳۲۸	۴,۸۰۰	۶,۶۷۲	۳,۷۵۴
۳	اندونزی	۱,۰۹۳	۱,۳۸۲	۱,۷۷۷	۲,۰۰۴	۲,۱۰۹	۴,۵۰۰	۶,۱۹۴	۵,۳۵۰
۴	تایلند	۲,۴۴۲	۲,۰۱۴	۲,۱۱۶	۱,۷۲۶	۶۴۰	۲,۳۰۰	۲,۴۶۸	۳,۶۰۰
۵	پاکستان	۲۴۲	۲۵۷	۳۳۵	۳۵۴	۴۲۲	۶۴۹	۷۷۰	۸۰۰
۶	نیجریه	۵۸۸	۷۱۲	۸۹۷	۱,۳۳۵	۱,۹۵۹	۲,۲۰۱	۱,۳۹۱	۱,۰۰۰
۷	هند	۱۶۲	۱۴۱	۱۵۱	۲۷۳	۹۷۳	۱,۹۶۴	۲,۳۸۷	۳,۲۶۴
۸	مصر	۷۳۲	۲۵۳	۴۵۹	۳۹۳	۱,۲۵۶	۵۹۸	۶۳۶	۸۳۴
۹	مکزیک	۲,۵۴۹	۳,۷۲۲	۳,۳۹۳	۴,۳۸۹	۱۰,۹۷۸	۹,۵۲۶	۸,۱۶۹	۱۲,۱۰۱
۱۰	برزیل	۹۸۹	۱,۱۰۳	۲,۰۶۱	۱,۲۹۲	۲,۱۳۹	۵,۰۴۳	۱۱,۱۱۷	۱۶,۳۳۰
۱۱	عربستان سعودی	۱۸۶۴	۱۶۰	-۷۹	۱۳۱۶	۳۵۰	-۱,۸۷۷	-۱,۱۲۹	۴۰۰
۱۲	ترکیه	۶۸۲	۸۱۰	۸۴۲	۶۳۴	۶۰۸	۱,۰۳۷	۷۲۲	۶۰۶
۱۳	سنگاپور	۵,۵۷۵	۴,۸۷۹	۲,۳۵۱	۵,۰۱۶	۵,۵۸۸	۵,۳۰۲	۹,۴۴۰	۱۰,۰۰۰

Source: World Investment Report UNCTAD, Various Editions.

خط‌مشی‌های کلان برنامه یاد شده، به هدایت سرمایه‌های ایرانی واقع در خارج به کشور اشاره شده است، با این وجود در هیچ جایی از برنامه اول ذکری از سرمایه‌گذاری خارجی به میان نیامده است و تنها ارقامی به صورت اعتبارات فاینانس و بیع متقابل^۲ (با ضمانت دولت) که در زمره فعالیت‌های بازرگانی و تجاری و نه سرمایه‌گذاری خارجی است، منظور شده بود که امکان جذب آنها نیز حتی فراهم نشد.

اصولاً پس از پیروزی انقلاب اسلامی سرمایه‌گذاری خارجی به دلایلی - که ذکر آنها بعداً به میان خواهد آمد - به شدت رو به کاهش نهاد و اغلب سرمایه‌گذاری‌های انجام شده قبلی نیز منقضی گردید و اصل سرمایه به کشور موطن بازگشت داده شد. همان‌گونه که در جدول ۴ مشاهده می‌شود میزان خروج ارزی کشور در سال ۱۳۶۹ معادل ارزی ۳۷ میلیون ریال بود که تا سال ۱۳۷۱ شاخص فوق روند صعودی داشته است ولی در سال ۱۳۷۲ روند کاهش خود را آغاز نموده و به ۳۹۵ میلیون ریال رسیده است. عمده دلایلی که می‌توان برای خروج سرمایه‌های خارجی از کشور عنوان نمود تحولات ناشی از انقلاب، مصادره و سلب مالکیت از شرکت‌های خارجی، نبود سیاستی روشن و برنامه‌ای مدون در خصوص سرمایه‌گذاری خارجی و در کنار آن وجود برخی موانع قانونی - سیاسی برای فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی در

اروپا را مهم‌ترین ناحیه سرمایه‌گذاری در آینده می‌دانند. همچنین شرکت‌های اروپایی، ایالات متحده را محل مهم دیگری برای سرمایه‌گذاری دانسته و قصد دارند حضور خود را در آنجا گسترده‌تر نمایند. اما شرکت‌های ژاپنی سمت و سوق متفاوتی دارند. این شرکت‌ها، جنوب، شرق و جنوب شرق آسیا را به عنوان مناطق با سودآوری بیشتر در آینده ارزیابی می‌کنند. از سوی دیگر شرکت‌های فراملیتی کشورهای در حال توسعه نیز قصد دارند سرمایه‌گذاری و ظرفیت موجود خویش را گسترش دهند. به طور مثال شرکت «دوو» با ۳ درصد تولید پرون مرزی در سال ۱۹۹۴، قصد دارد این نسبت را به ۴۵ درصد تا سال ۲۰۰۰ برساند.^۱

اهداف و خط‌مشی‌های مندرج در قانون برنامه اول و دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در خصوص سرمایه‌گذاری خارجی و عملکردهای آن

۱-۲- برنامه اول

برنامه پنج ساله اول که مصادف با پایان جنگ تحمیلی عراق بر علیه ایران بود عمدتاً با هدف کلی بازسازی و نوسازی خسارات و خرابی‌های ناشی از جنگ و تقویت بنیه دفاعی کشور طراحی شده بود و با بهره‌برداری از ظرفیت‌های علمی، فنی و تخصصی کشور سعی در حل مشکلات اقتصادی و بهبود و توسعه اقتصاد کشور با تأکید بر استفاده از منابع داخلی داشت.

هر چند طبق بند ۸-۳-۶ در مورد

1. World Bank 1996, P.5.

2. Buy Back.

جدول ۲- میزان خروج ارزی مربوط به سرمایه‌گذاری‌های خارجی (میلیون ریال)

سال	۱۳۶۷	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۵۷-۱۳۷۲
انتقالات ارزی	۲۷	—	۳۷	۳۹۱	۱۲۶۱	۳۹۵	۱۵۴۳۵

ماخذ: جذب سرمایه‌های لیزیکی خارجی، معاونت امور اقتصادی، وزارت دارایی.

اصل ۸۱ قانون اساسی و مسائل دیگر، عملکرد چشم‌گیری در جذب سرمایه‌های خارجی در این سال‌ها حادث نشد.

در این بخش به بررسی حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی صورت گرفته طی سال‌های ۱۳۷۲ الی ۱۳۷۷ که بنا به درخواست سرمایه‌گذاران خارجی - که به تصویب هیئت دولت نیز رسیده است - پرداخته می‌شود. بدیهی است ارقام و آمار ارائه شده تنها نشان‌دهنده میزان سرمایه‌گذاری‌های خارجی تصویب شده می‌باشد و نه آنچه که عملاً طی این دوره وارد کشور شده است. آمارها منعکس‌کننده آن دسته از سرمایه‌گذاری‌های خارجی است که هم‌اکنون «فعال» می‌باشند و آن دسته از سرمایه‌گذاران خارجی که پس از گذشت یک سال از تاریخ صدور مصوبه اقدام به سرمایه‌گذاری نکرده‌اند، طبق قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی، مصوبه آنها باطل شده و از گردونه آمار حذف شده‌اند. همچنین این آمار فقط سرمایه‌گذاری خارجی مشمول قانون جلب و حمایت را ارائه می‌کند و سایر سرمایه‌گذاری‌های

ایران می‌باشند. همان‌طور که جدول مزبور نشان می‌دهد حدود ۱۵ میلیارد ریال طی دوره ۱۳۵۷ - ۱۳۷۲ به صورت ارز از کشور خارج گردیده است.

۲-۴- برنامه دوم

پذیرش مجدد سرمایه‌گذاری‌های خارجی پس از یک دوره توقف طولانی پانزده ساله از زمان پیروزی انقلاب اسلامی عملاً به طور نیم‌بند از نیمه دوم سال ۱۳۷۲ آغاز شد. این تحول در پی تصویب قانون برنامه دوم توسعه مسبتهی بر پذیرش سرمایه‌گذاری‌های خارجی به استناد بند (ه) از تبصره ۲۲ قانون مذکور و تصویب قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران صورت گرفت. هر چند اجرای قانون مناطق آزاد مشروط به تصویب آیین‌نامه‌های اجرایی آن بود که مرحله پایانی آن (تصویب آیین‌نامه پولی و بانکی و همچنین معاملاتی) با یک وقفه بسیار طولانی در سال‌های ۱۳۷۶ و ۱۳۷۷ انجام شد. با این وجود به دلیل وجود شرایط اقتصادی - سیاسی خاص، نوسانات ارزی و تفاسیر مختلف و متغیر در مورد

سال‌یاد شده طرح‌های دیگری در زمینه تولید رنگ‌های صنعتی، شیرآلات صنعتی و صفحات گچی به اجرا درآمد.

میزان سرمایه‌گذاری‌های خارجی از نظر تعداد طرح‌های مصوب در سومین سال برنامه یعنی سال ۱۳۷۵ به ۲۲ مورد افزایش یافت. اما از نظر حجم با کاهش قابل ملاحظه ۴۷ درصدی رو به رو گردید و به رقم ۱۳۲/۲ میلیون دلار تنزل یافت. به این معنی که در سال مذکور عمده‌تأ سرمایه‌گذاران خارجی با مقیاس کوچک در کشور سرمایه‌گذاری کردند و به دلیل رونق نسبی اقتصاد کشور به خاطر افزایش قیمت جهانی نفت و رشد صادرات غیرنفتی، توجه کافی برای جلب سرمایه‌گذاران بزرگ و شهیر خارجی به کشور نشد. در سال ۱۳۷۵ برای اولین بار کشور در صنایع غذایی، نساجی و چرم، ابزار آلات پزشکی با جذب سرمایه‌های خارجی مواجه بود.

در سال ۱۳۷۶ روند تحقق یافته سال قبل آن معکوس گردید (نمودار ۱). تعداد طرح‌های مصوب در سال یاد شده به ۱۹ مورد کاهش یافت. اما حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی با ۵۴ درصد رشد به ۲۰۳/۸ میلیون دلار رسید. مع‌هذا این میزان حتی از حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی در سال ۱۳۷۴ نیز کمتر بود. سرمایه‌گذاران خارجی بزرگ طی دوره مزبور عبارتند از: شرکت «شامپون» مقیم ایرلند جنوبی در طرح تولید منسوجات و شرکت «کاماتور اینجنیرینگ» مقیم سوئد در طرح تولید آب اکسیژنه. همچنین فعالیت

خارجی از جمله سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در مناطق آزاد را در بر نمی‌گیرد.

اطلاعات مندرج در جدول ۵ نشان دهنده این مطلب است که در سال ۱۳۷۲ چند طرح از کشورهای ایتالیا و یونان و غیره به تصویب هیئت وزیران رسیده است که هم اکنون دو طرح از کشور یونان و ایتالیا با حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی بالغ بر ۲۰ میلیون دلار مشغول به فعالیت می‌باشند. حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی مصوب در سال ۱۳۷۳ - یعنی سال آغازین برنامه دوم توسعه - با ۸۲۵/۱۵ درصد رشد به ۱۸۷/۸۶ میلیون دلار رسید که سهم عمده آن از جانب سرمایه‌گذاری شرکت دوی کره جنوبی بوده است. تعداد طرح‌های فعال سال ۱۳۷۳ سه مورد بوده است. در سال ۱۳۷۴ نیز مجدداً میزان سرمایه‌گذاری‌های خارجی در کشور هم از حیث تعداد طرح‌های سرمایه‌گذاری و هم از حیث حجم سرمایه‌گذاری، افزایش چشمگیری یافت. تعداد طرح‌های سرمایه‌گذاری‌های خارجی در سال مزبور بیش از ۳ برابر و حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی قریب ۳۴ درصد رشد داشته است و به ۲۵۱/۱۵ میلیون دلار رسیده است. نکته قابل توجه در سال مذکور این که دو مجوز سرمایه‌گذاری خارجی برای دو شرکت اسکانسکا (مقیم سوئد) و التاجر (مقیم امارات متحده) جهت ساخت هتل پنج ستاره به ارزش مجموعاً ۱۶۰ میلیون دلار صادر گردیده است که نقش اصلی را در رشد سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۱۳۷۴ ایفا می‌نماید. در

جدول ۵- فهرست طرح‌های جدید سرمایه‌گذاری مشترک ایرانی - خارجی مصوب هیئت رسیدگی به جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی (ارقام به هزار دلار)

ردیف	موضوع طرح	نام و تابعیت شرک خارجی	درصد مشارکت خارجی	میزان مشارکت خارجی (ارزی)
۱	تولید لوله‌های فایبرگلاس	سارپلاست (ایتالیا)	۲۰	۱۹,۷۸۳/۷
۲	تولید لوله‌های خرطومی	پتونا کیس (یونان)	۲۵	۵۲۰
سال ۱۳۷۲				
۳	تولید کاست صوتی	آمکول (سنگاپور)	۲۰	۲,۰۰۰
۴	تولید مواد شیمیایی ویژه	ترویس قبرس (قبرس)	۲۹	۱,۲۰۶
۵	تولید اتومبیل سواری	دوو (کره جنوبی)	۳۲	۱۸۲,۶۰۰
سال ۱۳۷۳				
۶	تولید رنگ‌های صنعتی	وینکل مان (آلمان)	۳۰	۲۹۳
۷	ساخت هتل پنج ستاره	التاج کوپرزین [جزیرمان] عربی	۸۸	۱۰۰,۰۰۰
۸	تولید صفحات گچی و محصولات مکمل	کناف (آلمان)	۸۳/۳۸	۱۲,۷۶۰
۹	تولید ابزارهای برشی الماسه	بوخان والا (هندوستان)	۲۹	۱,۶۱۶/۲۵
۱۰	خمیر کاغذ	اوکارینا (ژاپن)	۲۹	۷۲,۰۰۰
۱۱	ساخت هتل پنج ستاره	اسکانسکا (سوئد)	۱	۶۰,۰۰۰
۱۲	ایجاد واحد تحقیقات و مشاوره سیمان	سیمان متحده (هندوستان)	۲۹	۲۹
۱۳	ساخت شیرآلات صنعتی	ایر گواپوست (بوسنی)	۲۹	۹۰۰
۱۴	تولید قطعات پیش ساخته بتونی	پارال (سوئد)	۳۰	۲,۰۱۹/۲
۱۵	ساخت انواع کتا کتور	سنر سولار (آلمان)	۲۲/۶	۱,۳۲۰
سال ۱۳۷۴				
۱۶	تولید پیچ‌های مخصوص و لوم بسته‌بندی	تیه کال (تایوان)	۲۰	۱,۳۷۰
۱۷	تولید پرولیل در و پنجره پی وی سی	کالیکس (ترکیه)	۵۰	۲,۴۱۷
۱۸	تولید پارچه پرده‌ای و لباسی	پلاتینر ایشپتسه (آلمان)	۳۵	۹۶۲
۱۹	تولید مواد شیمیایی	هانزاشیمی (آلمان)	۲۷	۱۳,۳۱۰
۲۰	تولید مواد شیمیایی	هانزاشیمی (آلمان)	۲۹	۱۹,۱۷۶
۲۱	تولید محصولات غذایی (سیانا)	کروگر (آلمان)	۲۸	۱۶,۰۲۳/۲
۲۲	استحصالی کرک	مولر (سوئیس)	۲۹	۹۸۰
۲۳	تولید تراکتور باغی و موتور سیکلت	شریونت (انگلستان)	۲۸	۱۰,۵۰۰
۲۴	تولید فیبرامولسپونه	اکزونوبل (سوئد)	۲۰	۱,۵۶۰
۲۵	تولید فرم‌های پوسته رایانه‌ای و کاربن دار	زی.آ.سی. سوویسز (جامائیکا)	۲۸	۲۸۰
۲۶	تولید لوازم خانگی	سب انتر ناسیونال (فرانسه)	۵۱	۲,۹۸۲
۲۷	تولید روغن نباتی	الکاز (کویت)	۲۹	۱۷,۰۰۰
۲۸	تولید سبزیجات و میوه‌جات منجمد	کلپس (آلمان)	۲۰	۳,۰۰۰/۳۳
۲۹	تولید کنسرو ماهی	تکوابندلستری مائینن (آلمان)	۲۰	۷۷۵
۳۰	پخت سوم کاشی	نوا (اسپانیا)	۳۲	۲۸۶/۶
۳۱	تولید خشکبار شکلاته	فلپکس (آلمان)	۵۰	۴,۵۵۲/۷
۳۲	تولید نخ از الیاف اکرلیک	اکسناش اکرلیک (ترکیه)	۱۰	۹۵۳/۲

۲۰۰	۱۰	همپل (دانمارک)	تولید رنگ‌های دریایی	۳۳
۲,۸۱۴	۴۰	مونکس (آلمان)	تولید منسوجات	۳۴
۸۱۷/۳	۲۸	ام.ام.بی (آلمان)	تولید ابزارهای سنجش	۳۵
۳۰,۰۰۰	—	ماروینی (بلژیک)	تولید آلومینیم	۳۶
۲,۱۵۲/۵	۲۵	پتری لوکا (ایتالیا)	تولید نخ پنبه‌ای و پلی‌استر	۳۷
۱۳۲,۲۹۶/۰۳	جمع		سال ۱۳۷۵	
۱,۳۳۶/۶	۲۶/۶	وایدنت (کانادا)	تولید دندان مصنوعی و محصولات وابسته	۳۸
۴,۴۰۰	۶۰	گلدن مارگارین (کانادا)	تولید ویسته‌بندی مارگارین (کره‌نپاش)	۳۹
۲۲,۸۰۰	۲۹	شامپون (ایرلند جنوبی)	تولید منسوجات پنبه‌ای و پلی‌استر	۴۰
۴,۵۵۳/۳	۱۷	فونیکس (دانمارک)	تولید انواع پوشاننده	۴۱
۱,۰۲۷	۵۰	دی‌زاین تکنیک (ترکیه)	تولید لوله و اتصالات پلی پروپیلن	۴۲
۹۳۶	۳۵	ری (آلمان)	تولید مشعل‌های گازی و گازوئیلی	۴۳
۲۴,۹۱۰	۲۸	کمانور اینجینیرینگ (سوئد)	تولید آب کمپوزه	۴۴
۲,۱۸۵/۷	۵۰	شاتنگ‌های زونگ‌های (هنگ‌کنگ)	تولید گونی پلی پروپیلن	۴۵
۲,۸۶۲	۳۰	پارال (سوئد)	تولید قطعات پیش ساخته بتونی	۴۶
۶,۳۲۲/۳	۲۲/۵	فلوریموند دیره (فرانسه)	تولید بدور زراحی	۴۷
۳,۱۰۰	—	ام.ام.تی (لوکزامبورگ)	تولید سنگ‌های ساختمانی	۴۸
۲,۰۰۰	—	کورت ماخ (آلمان)	تولید پارچه پردمای و لباسی	۴۹
۱۳,۲۳۰	۴۹	سلکوم (مالزی)	طرح شبکه تلفن همراه اصفهان	۵۰
۸۵۰/۶۶	۲۰	ودکو (آلمان)	تولید دستگاه مولداژن و سیستم‌های مارو-بفش	۵۱
۳۷,۲۰۰	۲۹	شامپون (ایرلند جنوبی)	تولید منسوجات از الیاف پلی‌استر	۵۲
۶۰,۰۰۰	—	ام.ام.تی (لوکزامبورگ)	تولید آهن اسفنجی	۵۳
۳۳۲/۳۳	۲۰	اپسکرا (اسلونی)	تولید قطعات الکترونیکی خودرو	۵۴
۱۲۵/۸۳	۲۰	لوتوز (آلمان)	تولید مفتول فولادی	۵۵
۱۳,۶۹۵/۸۳	۳۵	اکلت ایتر پرایس (لوکزامبورگ)	تولید فیلم پلی پروپیلن (BOPP)	۵۶
۲۰۳,۸۸۹/۵۵	جمع		سال ۱۳۷۶	
۶۰,۰۰۰	۴۹	گلوبال پاسیفیک (ایتالیا)	تولید الیاف کرپلیک	۵۷
۱,۵۰۰	۵۰	سونیه‌دووال (فرانسه) و اییکرو (ایرلند جنوبی)	تولید آبگرمکن دیواری گازی	۵۸
۸۳۳/۶۶	۴۰	بروگور (آلمان)	تولید یابدار کننده‌های بی‌وی‌سی	۵۹
۴۱۷/۸۷	۴۰	هربرت (آلمان)	تولید ماشین‌آلات تجهیزات صنایع لاستیک‌سازی	۶۰
۲,۱۸۳/۲۷	۳۳	والتون ویر پاسیفیک (اسپانیا)	تولید شیرآلات صنعتی	۶۱
۱,۹۶۰	۲۹	سامولو (آلمان)	تولید شیرهای توپ	۶۲
۸۵۹/۸	۲۹	دیامانت - دی (ایتالیا)	تولید سیم برش الماسه کره‌بری	۶۳
۳,۲۰۰	۲۶	کرپلادونسد لاپتینگ (کومپوزی)	تولید لامپ فلوروسنت و کشش سیم	۶۴
۱,۱۲۲,۰۰۰	۱۵	اوشن‌ایتر نشال (جزایر ورجین - هنگ‌کنگ)	تولید مواد پتروشیمی	۶۵
۱,۲۱۶,۹۵۴/۸۰	جمع		نیمه اول آبان ماه ۱۳۷۷	
۲,۰۱۲,۲۰۷/۵۳	جمع کل			

مأخذ: سازمان سرمایه‌گذاری، کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، وزارت امور اقتصادی و دارایی.
 توضیح: این آمار فقط سرمایه‌گذاری‌های خارجی مشمول قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی را ارائه می‌کند و سایر سرمایه‌گذاری‌های خارجی از جمله سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در مناطق آزاد، قراردادهای بای‌بک و قراردادهای فاینانس را در بر نمی‌گیرد.

۱۳۷۲ - ۱۳۷۷، بیشترین سهم مربوط به بخش صنایع شیمیایی با ۶۰ درصد معادل ۱/۳۱ میلیارد دلار است (جدول ۷). صنایع خودروسازی، ساختمان و هتل، صنایع فلزی به ترتیب با ۱۸۴/۶ میلیون دلار، ۱۶۰ میلیون دلار و ۱۱۷/۱ میلیون دلار در مکان‌های دوم تا چهارم در جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشور هستند (نمودار ۲). این تقسیم‌بندی صنایع، براساس استاندارد بین‌المللی ISIC^۳ می‌باشد.

ذکر این نکته حائز اهمیت است که آن دسته از وجوهی که تحت اهرم‌های تضمین بانکی وارد کشور می‌شوند (مثل اعتبارات مالی و Project Financing) جزء مصادیق سرمایه‌گذاری نبوده، ضمن این‌که ارقام سرمایه‌گذاری‌هایی که به غیر از کانال قانون جلب و حمایت (سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران) به ایران وارد می‌شوند نیز ناچیز و اندک بوده و آمار آنها در دسترس نمی‌باشند.

در مورد میزان سرمایه‌گذاری‌های خارجی جذب شده در مناطق آزاد کشور، منطقه کیش هیچ‌گونه موفقیتی در این امر حتی در سطح مذاکره نداشته است. منطقه آزاد قشم تاکنون قادر به جذب ۶/۷ میلیون دلار سرمایه‌گذاری خارجی شده است و در منطقه آزاد چابهار چندین مورد مذاکره با سرمایه‌گذاران خارجی صورت گرفته است که از نتایج مذاکرات اطلاعاتی در دسترس

سرمایه‌گذاران خارجی در بخش‌های حمل و نقل و ارتباطات و همچنین کشاورزی و شیلات نیز برای اولین بار انجام شد.

آمارهای منتهی به نیمه اول آبان ماه سال ۱۳۷۷ نشان می‌دهد که حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی در این سال نسبت به دوره مشابه سال ۱۳۷۶ به طور متوسط ۵ برابر شده و در مجموع با ۹ طرح مصوب به رقم ۱/۲۱ میلیارد دلار رسیده است. این مهم از آنجا ناشی می‌شود که شرکت «اوشن ایترنشال» مقیم انگلیس مجوز سرمایه‌گذاری در طرح آلمین پنج مربوط به مواد پتروشیمی را به میزان ۱/۱۴ میلیارد دلار از هیئت دولت اخذ نموده است که ۹۴ درصد از کل سرمایه‌گذاری خارجی مصوب در سال جاری را شامل می‌گردد.

از ابتدای سال ۱۳۷۲ تا نیمه اول آبان ماه سال ۱۳۷۷، ۶۵ طرح با حجم سرمایه‌گذاری بالغ بر ۲ میلیارد دلار در کشور به تصویب هیئت دولت رسیده است. در این میان کشورهای اروپایی با سرمایه‌گذاری ۱/۶ میلیارد دلار و آسیا با ۴۰۱/۵ میلیون دلار سرمایه‌گذاری خارجی در مقام‌های اول و دوم قرار دارند (جدول ۶). انگلیس، سوئد، آلمان و ایتالیا بزرگ‌ترین سرمایه‌گذاران خارجی اروپا در ایران هستند. کره جنوبی، امارات متحده، ژاپن و کویت نیز از آسیا در مکان‌های اول تا چهارم قرار دارند. از لحاظ سهم هر یک از بخش‌های اقتصاد کشور در جذب سرمایه‌های خارجی طی سال‌های

با استفاده از روش‌های بیع متقابل و تا سقف ۳/۵ میلیارد دلار از طریق تعهدات فاینانس را با رعایت شرایط اجرا نمایند - نیز صحبت از تسهیلات مالی بلاعوض و اعتباری و همچنین بیع متقابل و تعهدات فاینانس شده است که کاملاً با مفهوم و جوهره سرمایه‌گذاری خارجی متفاوت و مغایر می‌باشد و نمی‌تواند دو بند مزبور را در زمره اهداف کیفی یا کمی سرمایه‌گذاری خارجی در کشور دانست. بنابراین درج اهداف کیفی روشن و شفاف در خصوص سرمایه‌گذاری خارجی در تدوین برنامه سوم توسعه ضروری است.

۳-۴- اهداف کیفی تصریح شده در قوانین بودجه سالانه

در راستای جلب و جذب سرمایه‌های خارجی در کشور اهداف کیفی دیگری در قوانین بودجه سالانه گنجانیده شده است که در ذیل، موارد مندرج در قانون بودجه سال ۱۳۷۷ عنوان می‌گردند.

بند (ن) تبصره ۲: تأسیس شرکت‌های جدید توسط شرکت‌های دولتی در سال ۱۳۷۷ ممنوع است. بانک‌ها، مؤسسات اعتباری و شرکت‌های بیمه و شرکت‌های دولتی که از طریق مشارکت با سرمایه‌گذاران خارجی (زیر ۵۰ درصد) به منظور فعالیت‌های تولیدی اقدام به تشکیل شرکت می‌نمایند، از شمول این بند مستثنی هستند. جزء (۶) از بند (د) تبصره ۲۹: وزارت

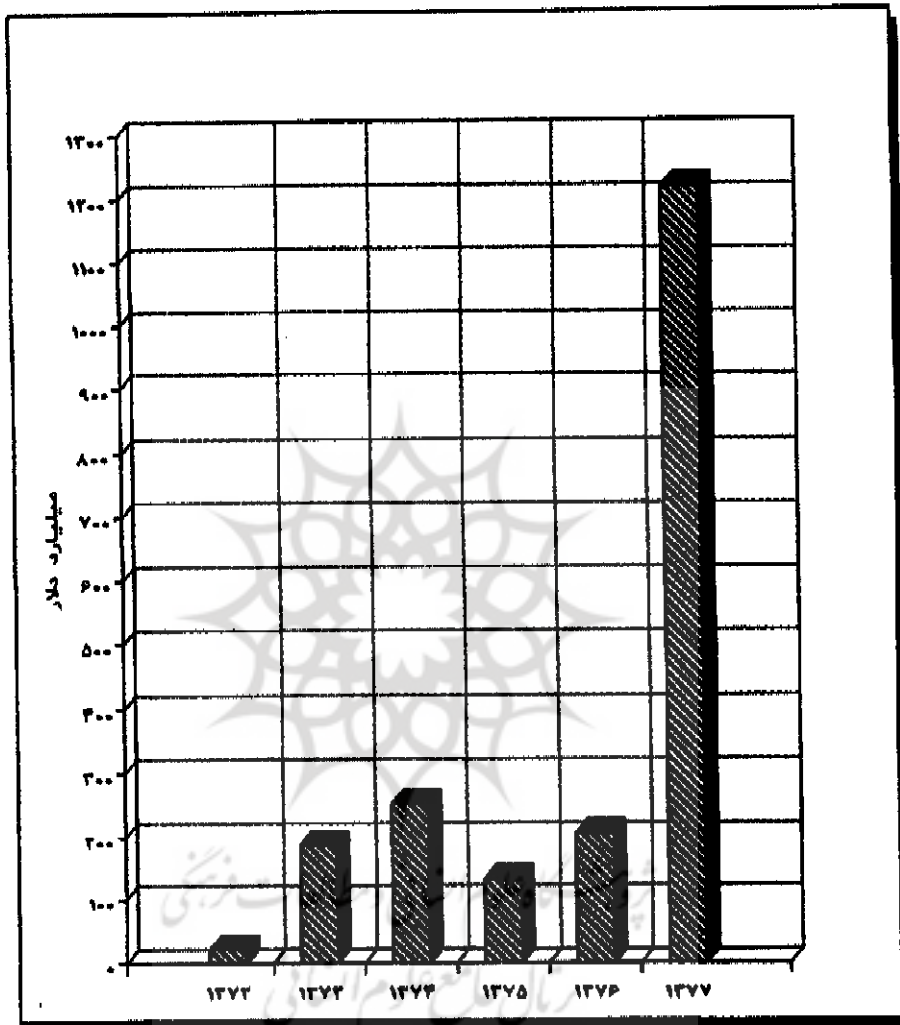
نیست.^۱

همان‌طور که اشاره گردید جهت حصول به اهداف توسعه‌ای کشور به استناد بند (ه) تبصره ۲۲ قانون برنامه دوم، سرمایه‌گذاران خارجی در چارچوب خط‌مشی‌ها و ضوابط قانون مذکور می‌توانند با مشارکت طرف ایرانی اقدام به سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقتصادی نمایند. اما هیچ‌ذکری از میزان سقف سرمایه‌گذاری خارجی در هر سال برنامه در اهداف کمی نشده است. لذا می‌توان دریافت که هیچ محدودیتی از لحاظ حجم سرمایه‌گذاری سالانه در برنامه مذکور وجود ندارد و سرمایه‌گذاران خارجی می‌توانند مطابق با قوانین و مقررات حاکم بر کشور سرمایه‌گذاری نمایند.

در اینجا ذکر این نکته بسیار مهم و ضروری است که در بند (و) تبصره ۲۲ قانون برنامه دوم مبنی بر این‌که به دولت اجازه داده می‌شود جهت اجرای طرح‌های زیربنایی و توسعه‌ای و همچنین افزایش ظرفیت تولیدی - صادراتی کشور در محدوده طرح‌های مصوب و ضوابط مندرج در این قانون نسبت به اخذ تسهیلات مالی بلاعوض یا اعتباری از مؤسسات مالی خارجی و بین‌المللی اقدام و همچنین معاملات بیع متقابل فی‌مابین طرف‌های ذی‌ربط را از طریق سیستم بانکی کشور تسهیل نماید. در بند (م) همین تبصره - مبنی بر این‌که به دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط اجازه داده می‌شود تا در چارچوب اعتبارات این قانون و با رعایت بند (ج) و دیگر ضوابط این تبصره تا سقف ۶/۵ میلیارد دلار

۱. الله ملایری آشتیانی، «چگونگی مؤثر بودن نقش مناطق آزاد ایران در توسعه صادرات»، رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه الزمرا، ۱۳۷۶.

نمودار ۱- روند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران طی سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۷۷

• آمار سال ۱۳۷۷ تا نیمه اول آبان ماه است.

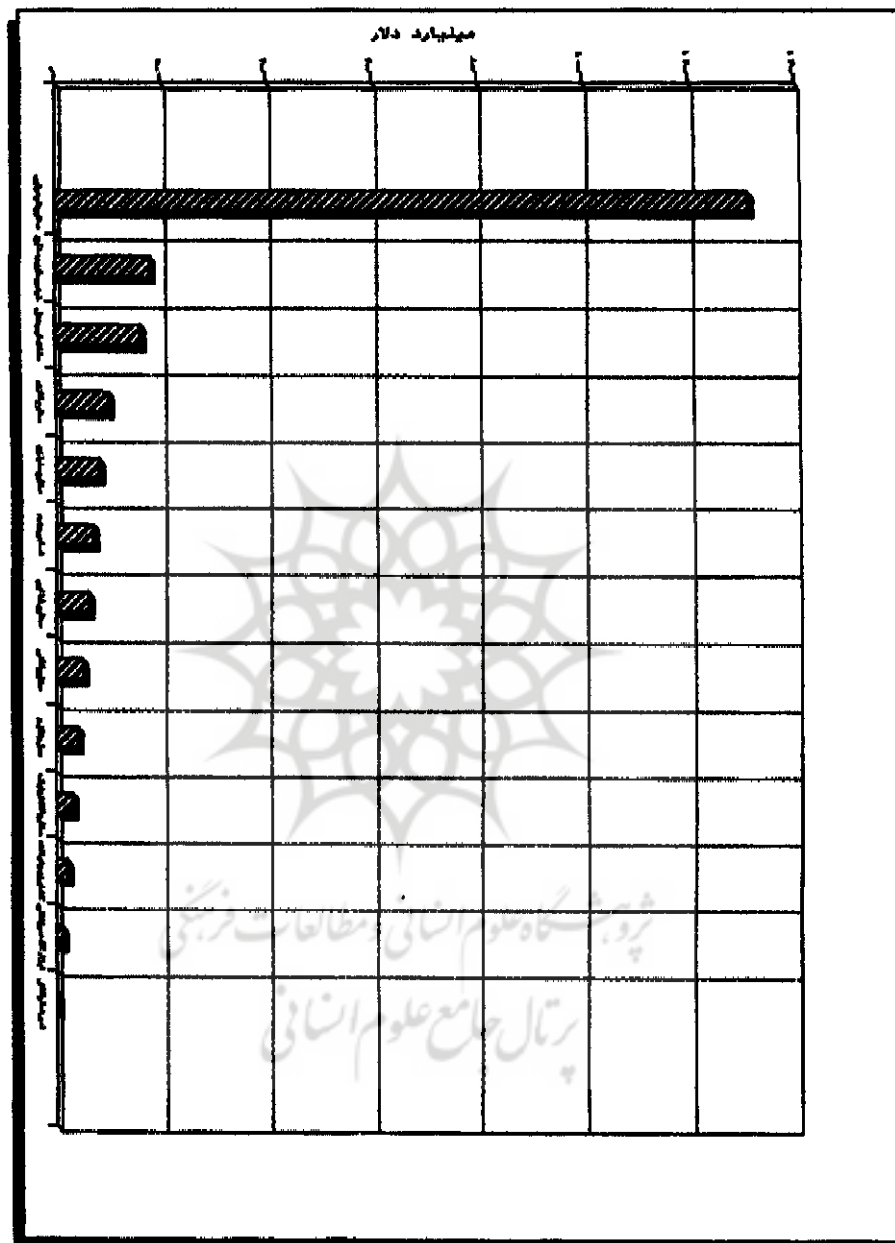

جدول ۶- توزیع جغرافیایی سرمایه‌گذاری‌های خارجی
۱۳۷۷ - ۱۳۷۷* (میلیون دلار)

کشور / منطقه سرمایه‌گذار	میزان سرمایه‌گذاری
اروپا	۱,۶۰۴/۶۴
آلمان	۸۳/۲۱
اسپانیا	۲/۶۹
اسلونی	۰/۳۳
انگلستان	۱,۱۵۴/۵
ایتالیا	۸۲/۸۰
ایرلند جنوبی	۶۲/۰۲
بلژیک	۳۰/۰۰
بوسنی و هرزگوین	۰/۹۰
دانمارک	۲/۷۵
سوئد	۹۱/۳۵
سوئیس	۰/۹۸
فرانسه	۱۰/۸۷
لوکزامبورگ	۷۶/۸۰
یونان	۰/۵۲
آسیا	۴۰۱/۵۲
امارات متحده عربی	۱۰۰
تایوان	۱/۲۷
ترکیه	۲/۴۰
ژاپن	۷۲/۰۰
سنگاپور	۲/۰۰
کره جنوبی	۱۸۷/۸۰
کویت	۱۷/۰۰
مالزی	۱۳/۲۳
هندوستان	۱/۶۶
هنگ‌کنگ	۲/۱۸
سایر	۷/۲۲
جامائیکا	۰/۲۸
کانادا	۶/۹۴
جمع	۲,۰۱۴/۴۰

* ارقام تا نیمه اول آبان ماه ۱۳۷۷ منظور گردیده است.

نمودار ۲- توزیع بخش سرمایه‌گذاری‌های خارجی طی سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۷۲

• آمار سال ۱۳۷۷ تا نیمه اول آبان ماه است.

جدول ۷- توزیع بخش سرمایه‌گذاری‌های خارجی

(میلیون دلار) ۱۳۷۷-۱۳۷۷*

میزان سرمایه‌گذاری	بخش سرمایه‌گذاری
۶/۳۲	کشاورزی و شیلات
۴۵/۷۵	صنایع غذایی
۷۱/۹۴	نساجی و چرم
۷۲/۲۸	صنایع سلولزی
۱,۳۱۱/۲۱	صنایع شیمیایی
۲۱/۳۳	صنایع کانی غیر فلزی
۱۱۸/۱۲	صنایع فلزی
۶/۸۵	صنایع الکترونیک / الکترونیک
۰/۸۲	تولید ابزار پزشکی، اپتیکی و دقیق
۱۸۴/۶۰	خودروسازی و صنایع وابسته به آن
۱۶۰/۰۰	ساختمان و هتل
۱۳/۲۳	حمل و نقل و ارتباطات
۰/۰۵	فعالیت‌های خدماتی، تحقیقاتی و مشاوره‌ای
۲,۰۱۲/۴۰	جمع

* ارقام تا نیمه اول آبان ماه ۱۳۷۷ منظور گردیده است.

(فاینانس) استفاده کند.

لازم به توضیح است آن دسته از قراردادهای بیع متقابل که از طریق ضمانت دولت یا بانک مرکزی طبق بند (الف) و (ب) تبصره ۲۲ قانون برنامه دوم توسعه یا بند (ل) تبصره ۲۹ تحقق می‌یابند، نمی‌توانند در زمره سرمایه‌گذاری خارجی قلمداد شوند. زیرا سرمایه‌گذاری خارجی متضمن ریسک سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی می‌باشد و در صورت ضمانت اصل و منافع حاصل از سرمایه‌گذاری از

نفت مکلف است در سال ۱۳۷۷ بنا به تقاضای مستقاضیان داخلی رأساً یا با مشارکت خارجی (حداکثر ۴۹٪) مجوز احداث پالایشگاه را صادر نماید.

بند (ل) تبصره ۲۹: دولت مجاز است به منظور جلب سرمایه‌های خارجی در سال ۱۳۷۷:

۱- به میزان ۵/۴ میلیارد دلار به روش بیع متقابل؛

۲- به میزان ۹۰۰ میلیون دلار از طریق انعقاد قراردادهای تأمین مالی و میان مدت

لازم به ذکر است که در مورد پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی هیچ الزامی به تأسیس شرکت جدید وجود ندارد و سرمایه‌گذاری در واحدهای موجود نیز امکان‌پذیر می‌باشد.

علاوه بر این یکی دیگر از معیارهای موجود در نظام پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی جمهوری اسلامی ایران لزوم ارزش‌سازی و متعادل بودن تراز ارزی طرح‌های سرمایه‌گذاری است که این الزام از طریق اتصال نیازهای ارزی طرح‌ها در زمان بهره‌برداری به ارزش حاصل از صدور تولیدات، یا عواید ارزی طرح‌ها حسب مورد تحقق می‌یابد. به عبارت دیگر، در طرح‌های تولیدی و صنعتی تأمین ارزش مورد نیاز شرکت مشترک از محل صدور تولیدات و در طرح‌های خدماتی امکان ارائه خدمات ارزی تا حد پوشش نیازهای ارزی شرکت مشترک باید مورد توجه قرار گیرد. ارزش حاصل از این طریق مستقیماً قابل برداشت بوده و می‌تواند جهت «مصارف ارزی شرکت مشترک» مورد استفاده قرار گیرد. لازم به توضیح است که «مصارف ارزی» کلیه نیازهای ارزی شرکت مشترک از قبیل خرید مواد اولیه و قطعات از خارج، پرداخت‌های مربوط به قراردادهای دانش فنی یا لیسانس و انتقال سود سهام سرمایه‌گذاران خارجی را شامل می‌شود. با این وجود، در صورت ایجاد محدودیت از سوی دولت برای صدور تولیدات، تأمین

سوی بانک مرکزی یا هر نوع ابزارهای تضمینی بانکی دیگر، مسئله ریسک به کلی منتفی می‌شود. اما با شرط عدم صدور ضمانت‌نامه، کلیه منابع مالی خارجی اعم از نقدی یا غیرنقدی در چارچوب قراردادهای بیع متقابل و حتی فاینانس مشروط، بدون نیاز به ابزارهای تضمینی بانکی می‌توانند به عنوان سرمایه خارجی تحت پوشش قانون جذب و حمایت قرار گیرند. بدین روی لازم است این گونه اعتبارات که بار ارزی را بر کشور سنگین‌تر می‌کنند تا حد امکان محدود شوند و حتی الامکان سعی گردد بر سرمایه‌گذاری خارجی که فاقد هرگونه ریسک و تعهد مالی برای کشورمان است تأکید شود.

۵- نحوه پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

در جهت ایجاد تعادل میان اهداف کلان اقتصادی کشور و منافع مورد انتظار سرمایه‌گذاران خارجی، شرایط و معیارهایی در رابطه با پذیرش سرمایه‌گذاری‌های خارجی تعیین شده است. از جمله این‌که:

- ۱- فعالیت در زمینه مورد تقاضا برای بخش خصوصی داخلی مجاز باشد؛
- ۲- متضمن حقوق انحصاری و امتیاز ویژه‌ای نباشد؛
- ۳- سرمایه وارده خصوصی بوده و هیچ دولت خارجی نیز در آن مشارکت نداشته باشد.

قبل یا پس از انجام آن صورت پذیرد-
ضروری است درخواست سرمایه‌گذاری به
همراه مدارک مربوطه شامل:

- ۱- موافقت اصولی؛
 - ۲- اطلاعات مربوط به طرف خارجی از قبیل مشخصات سهامداران و...؛
 - ۳- گزارش مالی سالانه (حداقل ۲ سال گذشته) شرکت؛
 - ۴- فهرست تفصیلی ماشین‌آلات، تجهیزات و مواد مورد نیاز طرح؛
- به دفتر سرمایه‌گذاری خارجی مستقر در سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران تسلیم گردد.
- ج- طرح درخواست مشارکت در هیئت رسیدگی: در این زمان دفتر سرمایه‌گذاری خارجی پس از بررسی مقدماتی درخواست ارائه شده و انجام هماهنگی‌های لازم با دستگاه‌های ذی‌ربط گزارش جامعی از درخواست مشارکت خارجی تهیه و در هیئت رسیدگی به جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی مطرح می‌نماید. در صورت موافقت هیئت مزبور با طرح سرمایه‌گذاری، موضوع جهت صدور تصویب‌نامه به هیئت محترم وزیران تقدیم می‌گردد.
- د- صدور تصویب‌نامه هیئت وزیران: در این مرحله مصوبه هیئت وزیران که در واقع مجوز فعالیت سرمایه‌گذار خارجی در کشور است صادر می‌گردد و از این زمان سرمایه‌گذار خارجی می‌تواند تحت حمایت قانونی دولت نسبت به ورود سرمایه به کشور اقدام نماید.

ارز مورد نیاز جهت پرداخت‌های شرکت مشترک بر عهده دولت خواهد بود.

۵- رویه و مراحل اجرایی پذیرش به طور معمول متقاضیانی که به سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران مراجعه می‌کنند شریک موردنظر خود را یافته و برای تحت پوشش قرار دادن سرمایه‌گذاری خود به این سازمان مراجعه می‌نمایند. با این وجود سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران برای معرفی شرکای بالقوه ایرانی به خارجیان علاقه‌مند به سرمایه‌گذاری در کشور، فرم‌های ویژه‌ای تدارک نموده که مشخصات طرح‌های داخلی آماده برای انجام سرمایه‌گذاری خارجی در آنها درج شده است و در هنگام مراجعه خارجیان علاقه‌مند اطلاعات مزبور بر حسب نوع و زمینه موردنظر در اختیار آنان قرار داده می‌شود.

مراحلی که پس از یافتن شریک مناسب می‌باید طی شوند به قرار ذیل می‌باشد:

الف- اخذ موافقت اصولی: در این مرحله لازم است شریک ایرانی به همراه شریک خارجی طرح با در دست داشتن مدارک مورد نیاز شامل:

الف - فرم درخواست تکمیل شده؛
ب - طرح توجیهی اقتصادی و فنی پروژه موردنظر؛

به وزارتخانه ذی‌ربط مراجعه و نسبت به اخذ موافقت اصولی طرح اقدام نمایند.

ب- تسلیم درخواست مشارکت: در این مرحله- که ممکن است هم زمان با مرحله

البته تفاسیر مختلفی از اصل یاد شده می‌شود که برداشت‌های متفاوتی در اذهان اشخاص ایرانی و خارجی ایجاد نموده است که به نظر می‌رسد انعکاس صحیح و صریح آن به طور رسمی از سوی دستگاه‌ها و نهاد ذی‌ربط به سرمایه‌گذاران خارجی نقش مؤثری را در معرفی شفاف این اصل به ظاهر بحث‌انگیز ایفا نماید.

قانون ثبت شرکت‌ها (مصوب ۱۳۱۰ هجری)

این قانون برای ثبت یک شرکت، زمینه فعالیت‌های مشخصی را تصریح نموده است و در صورتی که یک شرکت خارجی بخواهد از طریق شعبه یا نمایندگی خود به امور تجاری و صنعتی در ایران بپردازد، باید حتماً ضمن تسلیم اظهارنامه به دفاتر ثبت شرکت‌ها، دفتر خود را به ثبت برساند.

قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی (مصوب ۱۳۳۴)

قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی که با هدف جلب سرمایه‌های خارجی به منظور توسعه و آبادانی کشور و گسترش فعالیت‌های تولیدی تدوین شده است، به کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی اجازه می‌دهد که پس از طی مراحل قانونی و اخذ مجوز از دولت ایران سرمایه خود را جهت عمران و آبادی و انجام فعالیت‌های مختلف تولیدی به کشور وارد و از مزایای

۵- تشکیل شرکت مشترک: طرفین ایرانی و خارجی طرح سرمایه‌گذاری می‌توانند هم‌زمان با تصویب طرح توسط هیئت رسیدگی یا پس از اخذ مصوبه هیئت وزیران نسبت به تشکیل شرکت مشترک و آغاز عملیات مربوط به آن مبادرت نمایند.

۶- نگاهی به اهم قوانین و مقررات داخلی کشور ناظر بر سرمایه‌گذاری خارجی

در ذیل به بررسی قوانین و مقرراتی که به نحوی بر انگیزه و عملکرد سرمایه‌گذاران خارجی می‌تواند تأثیرگذار باشد پرداخته می‌شود.

اصل ۸۱ قانون اساسی: دادن امتیاز تشکیل شرکت‌ها و مؤسسات در امور تجاری، صنعتی، کشاورزی، معادن و خدمات را ممنوع می‌داند.

تفسیر صحیح این اصل به این صورت است که طرف‌های خارجی نمی‌باید در ایران، شرکت، کارخانه و هر نوع دارایی غیرمنقول با ۱۰۰ درصد تملک که نوعی امتیاز به آنها محسوب می‌شود داشته باشند. لذا مشارکت افراد خارجی در یک شرکت که سهامداران ایرانی نیز در آن حضور دارند- ولو این‌که شرکای خارجی حتی تا ۹۹ درصد سهام را داشته باشند- یک شرکت ایرانی محسوب می‌شود و امتیازی برای آنان به حساب نخواهد آمد و مغایرتی با قانون اساسی به وجود نخواهد آمد.

نیروگاهها، سد‌ها و... در قالب روش‌های بهره‌برداری و واگذاری انجام می‌پذیرد. ج- عدم امکان سرمایه‌گذاری دولت‌های خارجی: ورود سرمایه‌های دولتی از کانال قانون جلب و حمایت امکان‌پذیر نبوده و همچنین تصریح شده است که چنانچه در حین عمل به نحوی از انحاء، دولت خارجی در سرمایه وارده سهم شود یا انتقال سرمایه‌ای به دولت صورت گرفته باشد، سرمایه‌مزیور باید ظرف مدت معینی از ایران خارج شود.

عدم پذیرش سرمایه‌های دولتی خارج مانع از سرمایه‌گذاری کشورهای بلوک شرق، آسیای میانه و دیگر کشورهایی که ماهیتاً دولتی هستند می‌شود. کما این‌که بسیاری از این دولت‌ها به علت مناسبات اقتصادی و فرهنگی قوی با ایران، علاقه‌مندی و آمادگی خود را برای سرمایه‌گذاری در ایران اعلام نموده‌اند.

د- عدم تصریح قانون به پدیده‌های ملی شدن یا توقیف: در قانون جلب و حمایت تنها پیش‌بینی شده است که در صورت سلب مالکیت سرمایه‌های وارده، دولت عادلانه خسارت وارده را جبران می‌کند و هیچ اشاره‌ای به حالت‌های ملی شدن^۲ یا توقیف^۳ که در متون حقوقی کاملاً با مسئله سلب مالکیت^۴ متفاوت هستند، نشده است. ه- عدم امکان رجوع به محاکم قضائی بین‌المللی: در قانون جلب و حمایت تنها

قانونی آن بهره‌مند گردند. هم‌اکنون متولی و مسئولیت امر جلب و جذب سرمایه‌های خارجی در کشور سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران (تابمه وزارت امور اقتصادی و دارایی)، است که این امر براساس قانون جلب و حمایت صورت می‌پذیرد.

نبود شفافیت لازم در قانون جلب و حمایت و کاستی‌های آن

در ایران قانونی که تبیین‌کننده کلیه جوانب لازم و شفافیت ممکن در خصوص مسائل مختلف برای سرمایه‌گذاران خارجی و تسهیلات مربوطه باشد وجود ندارد. قانون جلب و حمایت به‌رغم وجود برخی نکات مثبت، فاقد یک سلسله مواد ضروری- که در قوانین سایر کشورها به آن پرداخته شده- و نیز پیش‌بینی‌های لازم در آن انجام نشده است.

الف- عدم شمول سرمایه‌گذاری خارجی به فعالیت‌های مشاوره‌ای، تحقیقاتی و خدماتی و همچنین امور زیربنایی نظیر پتروشیمی، معادن، صنایع پایین‌دستی نفت و گاز و غیره.

ب- عدم تصریح اشکال مجاز سرمایه‌گذاری به روش‌های ساخت، بهره‌برداری و واگذاری (BOT)^۱ و نبود قانون و مقررات مدون ناظر بر اجرای این روش‌ها (نظیر چگونگی محاسبه مالیات، قانون حاکم در قرارداد و نحوه ارجاع اختلافات به داوری و...).

در حال حاضر بسیاری از طرح‌های بزرگ در کشورهای مختلف مثل ساخت

1. Build - Operate - Transfer.

2. Nationalization.

3. Confiscation.

4. Expropriation.

بود که مراحل بررسی طرح در شش کمیسیون طی شده بود به طوری که از ۲۳ ماده پیش‌بینی شده در طرح، ۱۶ ماده آن با اعمال اصلاحات پیشنهادی کمیسیون‌های فرعی به کمیسیون اصلی (امور اقتصادی و دارایی) به تصویب کمیسیون اصلی رسیده بود.

اکنون با گذشت قریب شش سال از تاریخ تقدیم لایحه سرمایه‌گذاری خارجی و اطلاع همگان از این موضوع و به ویژه استعمال‌های متعددی که درخصوص فرایند تصویب لایحه مذکور به عمل می‌آید هنوز این فرایند در اندرخیم یکا کوچک است و لازم است پس از درج کلیه موارد و جوانب لازم ذکر شده در قانون مزبور، لایحه قانون سرمایه‌گذاری خارجی مجدداً در دستور کار قوه‌های مجریه و مقننه قرار گیرد.

۷- موانع و مشکلات مبتلابه کشور در جذب سرمایه‌های خارجی

همان‌گونه که در بخش‌های قبلی توضیح داده شد از آغاز دهه ۱۹۸۰ گرایش عمومی و عمیقی در جهت استفاده از سرمایه‌های خارجی که عمدتاً معلول تحولات اقتصاد جهانی بر محور بازار بود پدیدار شد و سایر روش‌های تأمین مالی را تحت‌الشعاع خود قرار داد. به طوری که امروزه دولت‌ها دیگر به جای استفاده از روش‌های استقراضی و

ذکر شده که حل و فصل اختلافات تنها در محاکم حائز صلاحیت در ایران قابل طرح است. در صورتی که در اکثر قوانین سرمایه‌گذاری خارجی سایر کشورها، رجوع به محاکم قضائی بین‌المللی و انتخاب قانون کشور ثالث نیز امکان‌پذیر است، مثل مرکز بین‌المللی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری (ICSID).^۱

شایان ذکر است که لایحه اصلاح قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی در سال ۱۳۷۲ به هیئت وزیران تقدیم شد. لیکن به علت هم‌زمانی این کار با شور اول لایحه برنامه پنج ساله دوم توسعه در مجلس شورای اسلامی و با بررسی‌های همه‌جانبه در کمیسیون اقتصاد هیئت دولت - و حتی طرح آن در یکی از جلسات هیئت دولت وقت - ادامه بررسی لایحه تا تصویب نهایی قانون برنامه دوم در دولت متوقف شد و مقرر گردید پس از تصویب قانون برنامه دوم توسعه جمهوری اسلامی ایران لایحه سرمایه‌گذاری خارجی در اجرای بند (ه) تبصره ۲۲ قانون مذکور به مجلس تقدیم شود.

در همین زمان تعدادی از نمایندگان دوره چهارم مجلس برای تسریع در به سامان رسانیدن مقوله سرمایه‌گذاری‌های خارجی در کشور، طرحی را که از لایحه تقدیمی اقتباس شده بود به مجلس ارائه دادند که متأسفانه این طرح نیز به دلیل مصادف شدن با پایان دوره چهارم مجلس ناتمام و عملاً مسکوت ماند. این در حالی

1. International Center For Settlement of Investment Disputes.

موانع و مسائل جدی رو به رو است، مطرح شود. این موضوع خود باعث شده است تا انمکاس نامطلوب در رسانه‌های داخلی و خارجی و در نتیجه تأثیر منفی برون‌د جلپ سرمایه‌های خارجی به کشور برجای گذارد.

ب - عدم موضع مشترک، پایدار و دقیق بین دستگاه‌های اجرایی کشور راجع به سرمایه‌گذاری خارجی؛ نهادها و دستگاه‌های مختلف متناسب با سلیقه و استنباط‌های شخصی در شرایط مختلف اظهارنظرهای متفاوت و متناقضی را ارائه می‌دهند که این مسئله، فضای شک و ابهام راگسترش داده و طبیعتاً درجه ریسک کشور را افزایش می‌دهد. ج - فقدان یک قانون فراگیر و شفاف در ایران درخصوص سرمایه‌گذاری خارجی و جوانب آن؛ همان‌طور که پیش‌تر نیز ذکر گردید، قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی بسا وجود برخورداری از یک‌سری ویژگی‌های تشویقی و حمایتی، دارای نکات ضعف و کاستی‌هایی است که می‌باید مورد اصلاح بنیادین و جدی قرار گیرد. نارسایی‌ها و مشکلات مترتب بر قانون فعلی را می‌توان فهرست‌وار به شرح ذیل تقسیم‌بندی نمود:

- ۱- عدم شمول فعالیت‌های تحقیقاتی و خدماتی؛
- ۲- عدم شمول امور زیربنایی نظیر پتروشیمی؛
- ۳- عدم تصریح به اشکال مجاز بهره‌برداری و واگذاری (BOT) و بیع متقابل؛
- ۴- عدم امکان سرمایه‌گذاری دولت‌های خارجی؛

منابع محدود خود، بخش خصوصی و سرمایه‌گذاران خارجی را در فعالیت‌های اقتصادی مشارکت داده و آن را محرکه اصلی توسعه اقتصادی قرار داده‌اند و بسیاری از آنها توانسته‌اند با بهره‌گیری منابع سرمایه‌ای خارجی به رشد و شکوفایی قابل توجهی دست یابند.

این در حالی است که جمهوری اسلامی ایران با موقعیت ویژه جغرافیایی در منطقه خاورمیانه و آسیای مرکزی به‌رغم برخورداری از امکانات بالقوه جذاب، بازار مصرف وسیع، نیروی کار و انرژی ارزان، وفور منابع طبیعی، امکان دسترسی سریع به بازارهای همسایه، مشوق‌های تولیدی به نسبت قابل توجه و غیره هنوز نتوانسته آن‌طور که باید در این امر مهم موفق شود. در این رابطه دلایل متعددی را می‌توان برشمرد که ریشه در بطن ساختار اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشور دوانیده است:

الف - عدم وجود هزم و اراده ملی درخصوص پذیرش سرمایه‌گذاری‌های خارجی؛ امر پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی نیازمند عزم و اراده ملی و انسجام و هماهنگی بین دستگاه‌های مختلف در کشور است. ناهماهنگی و عدم انسجام که بعضاً از سوی مقامات عالی‌رتبه کشور به هنگام بیان مسائل مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی به چشم می‌خورد موجب گردیده است تا این مسئله همواره در پرده‌ای از ابهام قرار گیرد. به گونه‌ای که در بسیاری از موارد، پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی به عنوان مسئله‌ای که از حیث قانون اساسی و سیاست‌های دولت با

امکان فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی در بخش‌های «دولتی‌زده» اقتصاد عملاً غیرممکن است و حتی اگر منع قانونی نیز در فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی وجود نداشته باشد مسلماً می‌باید طرف‌های ایرانی آنها دولتی باشند تا بتوانند ما به ازای سرمایه و آورده طرف خارجی، آنها نیز سرمایه‌گذاری نمایند. با این وجود به موجب تبصره دو قانون بودجه سال ۱۳۷۷ مالکیت بیش از ۵۰ درصد شرکت مشترک توسط بخش دولتی ضروری می‌باشد. بدین ترتیب شرکتی که از مشارکت بخش دولتی و سرمایه‌گذار خارجی تأسیس می‌شود مشمول قانون محاسبات خواهد شد و طبیعی است که هیچ سرمایه‌گذار بخش خصوصی خارجی حاضر نیست به چنین مقوله‌ای تن در دهد.

از سوی دیگر وجود اصل چهل و چهار این توهم را به وجود می‌آورد که اگر صنعتی توسط بخش خصوصی ایرانی و خارجی ایجاد و در اثر سرمایه‌گذاری‌های مداوم توسعه یابد و به صنایع بزرگ تبدیل شود، در معرض دولتی شدن و ملی شدن قرار می‌گیرد. بنابراین صاحبان سرمایه سعی خواهند نمود از توسعه صنایع و ایجاد صنایع بزرگ احتراز نمایند و این با روح پیشرفت و اعتلای تولید در تضاد است.

و- نوسانات شدید نرخ ارز: سرمایه‌گذاران خارجی آن هنگام حاضر به انتقال سرمایه خود به ایران هستند که قادر باشند سود قابل

۵- عدم امکان تضمین در زمان ملی یا توقیف شدن؛

۶- عدم امکان ارجاع به محاکم قضایی بین‌المللی و انتخاب قانون کشور ثالث.

د- نبود چتر امنیتی لازم: مطالعات و بررسی‌ها حاکی از آن است که یکی از الزامات سرمایه‌گذاری، ایجاد محیط و فضای امن برای فعالیت و سودآوری سرمایه است. به عبارت دیگر چنانچه صاحب سرمایه احساس امنیت - چه برای خود و چه برای سرمایه خویش - نکند اقدام به سرمایه‌گذاری نخواهد کرد. ایجاد محیط قانونی مناسب از مهم‌ترین نیازهای امنیت سرمایه‌گذاری است. باید دانسته شود که «سرمایه‌گذار خارجی» همانند یک «فروشنده» نیست که برای فروش کالای خود به دنبال ما بیاید، بلکه ما هستیم که می‌باید با ایجاد محیط و آشیانه‌ای امن و بدون خطر به دنبال او برویم و او را با اندکی ناامنی از محیط خود نرانیم. دولت‌هایی که با قاطعیت و جدیت تمام به مقابله با قانون شکنی بر نمی‌خیزند، اعتبار و اعتماد اقتصادی خویش را از دست می‌دهند و این بی‌اعتباری منتهی به عدم موفقیت در جلب و جذب سرمایه‌های خارجی خواهد شد.

ه- دولت مداری نظام اقتصاد ایران: بر پایه اصل چهل و چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران صنایع بزرگ مادر، معادن، راه‌آهن و دیگر بخش‌های بزرگ اقتصاد در دست بخش دولتی متمرکز می‌باشد. بنابراین

بلندپایه اجرایی کشور نسبت به جلب و جذب سرمایه‌های خارجی و اعلام این موضوع به طور رسمی، دقیق و شفاف در رسانه‌های گروهی داخلی و بین‌المللی و دستور قطعی به اجرای صحیح آن از طریق استراتژی بلندمدت مشخص به منظور خاتمه بخشیدن به بلاتکلیفی و سردرگمی در برخورد با مقوله مزبور.

ب- اعلام رسمی تفسیر صحیح اصل ۸۱ قانون اساسی و سایر قوانین و مقررات مبهم از سوی دولت جهت ابهام‌زدایی جو حاضر.
ج- اصلاح و تصحیح تسریع قوانین و مقررات مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی و رفع نقاط ضعف و کاستی‌های آن جهت رفع هرگونه ابهام برای سرمایه‌گذاران خارجی (براساس موارد یاد شده در بخش مشکلات و نارسایی‌های قانونی).

د- درج اهداف کیفی روشن و شفاف درخصوص سرمایه‌گذاری درخصوص سرمایه‌گذاری خارجی در برنامه سوم توسعه کشور، ایجاد محدودیت اعتبارات (فاینانس و بیع متقابل) موجود در قوانین بودجه سالانه به سبب بار ارزی ایجاد شده بر دولت و تأکید و تصریح بیشتر به تأمین منابع مالی خارجی به شیوه سرمایه‌گذاری خارجی.

ه- شناسایی دقیق امکانات و مزیت‌های موجود در کشور و اشاعه آن به کشورهای خارجی و ارائه تصویری روشن از فعالیت‌ها و سیاست‌های جاری و آینده اقتصاد.

و- برطرف کردن مشکلاتی که به طور

انتظار خود را در یک محدوده مشخصی از ریسک محاسبه نمایند. نوسانات نرخ ارز عملاً محاسبه توجیه‌پذیری اقتصادی را غیرممکن می‌سازد.

ز- مشخص نبودن نظام حقوق و عوارض و مالیاتی کشور: تصمیم سرمایه‌گذاران خارجی به طور بدیهی مبتنی بر توجیه‌پذیری اقتصادی طرح، براساس محاسبات قابل پیش‌بینی می‌باشد. وضع قوانین و مقررات متعدد و پیچیده هزینه آفرین به طور مستمر، عملاً هر نوع محاسبه قابل دوام را غیرممکن می‌سازد. به طور مثال در ایران در حالی که به آنها گفته می‌شود چنانچه در امر تولید سرمایه‌گذاری نمایند، حداقل از ۶ سال معافیت مالیاتی برخوردار می‌باشند، اما براساس آنچه که تاکنون احصا شده است، حداقل ۲۶ نوع عوارض مختلف از سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی گرفته می‌شود. حاصل چنین وضعیتی غیرقابل محاسبه بودن شرایط برای سرمایه‌گذار بوده و طبیعتاً او را از اقدام به سرمایه‌گذاری به طور محافظه‌کارانه باز می‌دارد.

ح - بورکراسی فزاینده در دستگاه‌های اجرایی کشور: نامشخص بودن وضعیت نحوه تردد، اجازه اقامت، صدور پروانه کار و استخدام، حقوق مالکیت صنعتی و معنوی و... سرمایه‌گذاران خارجی.

۸- اقدامات و تمهیدات سیاستی لازم جهت جذب سرمایه‌های خارجی

الف- وجود عزم ملی صریح و قاطع از سوی نهادها، ارگان‌ها، مسئولین و مقامات

م- عضویت در مجامع بین‌المللی مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی.

ن- برگزاری سمینارهای سرمایه‌گذاری در سطح بین‌المللی و استفاده از تجارب و عملکرد موفق کشورهای پذیرنده سرمایه.

س- تحقیق و بررسی مستمر پیرامون قوانین، مقررات و استراتژی‌های سرمایه‌گذاری خارجی کشورها به ویژه کشورهای موفق پذیرنده من جمله حقوق مشارکت‌ها، اقدامات، تسهیلات اعطایی و...

پیوست‌ها

محدودیت‌های تحقیق

مشکل عمده‌ای که غالباً در کارهای تحقیقاتی - مطالعاتی گریبان‌گیر محقق می‌گردد کمبود آمار و اطلاعات غنی می‌باشد. همچنین امکان دسترسی به مقالات، نشریات و کتب خارجی جدید بسیار اندک بوده و در برخی موارد غیرممکن می‌باشد. در کنار این محدودیت‌ها، عدم وجود آمارهای یکسان در منابع و مأخذ مختلف از دیگر مشکلات تحقیق می‌باشد. به کرات دیده شده یک شاخص آماری از سوی دو نهاد، با اختلاف عددی زیادی منتشر شده و تصمیم‌گیری نسبت به صحت و سقم هر کدام را مشکل نموده است.

حدود تعاریف نیز از دیگر مشکلات تحقیق حاضر است. تعاریفی که از سوی نهادهای بین‌المللی در زمینه سرمایه‌گذاری

جدی و مؤثر موجب از بین رفتن انگیزه سرمایه‌گذاران خارجی می‌شود، نظیر نحوه تردد، اجازه استخدام، ثبت علائم تجاری و حقوق مالکیت صنعتی و معنوی و... از طریق لحاظ آن در قوانین سرمایه‌گذاری کشور.

ز- برقراری قاطع امنیت داخلی شامل امنیت سیاسی، قضائی، اقتصادی و حاکمیت مطلق قانون در کشور. چرا که امنیت، فرهنگ توسعه است و احترام و التزام به قانون از نخستین شرایط قوام جامعه در هدایت سرمایه‌های خارجی به کشور است.

ح- ایجاد نمایندگی و بخش‌های اقتصادی در دیگر کشورها توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی جهت تشویق سرمایه‌گذاران دیگر کشورها به سرمایه‌گذاری و مشارکت در طرح‌های اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و ایجاد ارتباط قوی بین کشورهای یاد شده و ایران.

ط- استقرار یک رژیم باثبات ارزی و جلوگیری از نوسانات شدید نرخ واقعی ارز در بلندمدت.

ی- استقرار مدیریت نوین در تمامی سطوح دولتی در جهت حذف کندی بیش از حد کارهای اجرایی روزمره و بورکراسی و تشریفات زاید اداری.

ک- تقلیل تعدد مراکز تصمیم‌گیری.

ل- انعقاد پیمان‌های دوجانبه سرمایه‌گذاری و موافقتنامه تشویق و حمایت از سرمایه‌های خارجی.

خارجی معمولاً ارائه می‌گردند با آنچه که در کشور ایران از این پدیده استنباط می‌شود تا حدی فاصله دارد.

استفاده غیرقابل اجتناب از الفاظ و لغات نامأنوس و در برخی موارد مبهم در فرایند ترجمه متون و منابع انگلیسی نیز خواننده را با مشکل عدیده‌ای مواجه می‌سازد. زیرا تعاریف و مباحث مربوط به یک موضوع مشخص عموماً به هم نزدیک بوده و ممکن است الفاظ فارسی گویای دقیق مفهوم نباشد.

تعاریف

به منظور بررسی روند و تحولات سرمایه‌گذاری خارجی در ایران طی برنامه توسعه اول و دوم جمهوری اسلامی ایران، لازم است تعاریف مربوط به واژه سرمایه‌گذاری خارجی و اصطلاحات مربوطه دانسته شود تا در مطالعه بحث تفهیم کامل نسبت به موضوع صورت گیرد.

انواع سرمایه‌گذاری خارجی

۱- سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی
Foreign Indirect Investment (FII)
این نوع سرمایه‌گذاری به سرمایه‌گذاری خارجی در اوراق بهادار^۱ نیز معروف است. اعطای وام و اعتبار، خرید اوراق قرضه و سهام شرکت‌ها در معاملات بورس در زمره این نوع سرمایه‌گذاری است. در این حالت سرمایه‌گذار خارجی در اداره واحد تولیدی نقش مستقیم نداشته و مسئولیت مالی نیز متوجه وی نیست.

۲- سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
الفاظ و تعاریف مختلفی برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کتب، نشریات و مقاله‌های بین‌المللی ارائه شده که اغلب دارای معانی و نکات مشترک می‌باشند. در ذیل برخی از این تعاریف توضیح داده می‌شوند.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عبارت است از سرمایه‌گذاری که متضمن مناسبات بلندمدت و منعکس‌کننده کنترل و نفع مستمر شخصیت حقیقی یا حقوقی مقیم یک کشور (سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شرکت مادر) از شرکتی واقع در خارج موطن سرمایه‌گذار باشد.^۲

عموماً در کشور ما سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به این گونه تعریف می‌شود که لازم است سرمایه‌گذار خارجی حضور فیزیکی داشته و با قبول مسئولیت مالی و پذیرش ریسک، کنترل و اداره واحد تولیدی را مستقیماً در دست داشته باشد. به این ترتیب سرمایه‌گذار به‌طور مستقیم در اجرای فعالیت‌های تولیدی نقش مؤثری دارد.^۳

بدین ترتیب «سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی» مطمح نظر این گزارش نبوده و هر کجا ذکری از سرمایه‌گذاری خارجی به میان آمد، منظور «سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی» است.

□ □ □

1. Foreign Portfolio Investment (FPI).

2. World Investment Report UNCTAD, 1996.

۳. گزارش‌های منتشره سازمان سرمایه‌گذاری.